

Jogtörténeti Parerga II.

Ünnepi tanulmányok
Mezey Barna
65. születésnapja
tiszteletére

Szerkesztette:
Gosztonyi Gergely
Révész T. Mihály

Budapest, 2018

 E L T E
EÖTVÖS
KIADÓ

© A szerzők, 2018
© A szerkesztők, 2018

ISBN 978 963 284 968 3

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dékánja
Projektvezető: Sándor Júlia
Kiadói szerkesztő: Kiss Ernő Csongor
Tipográfia: Anders Tibor
Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó
Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.

Tartalom

Laudatio	7
<i>Antal Tamás</i> Városi és királyi bíróságok Debrecenben a „tisztá népképviselő” korában	9
<i>Balogh Elemér</i> Gondolatok a szabadságvesztésről első büntetőjogi operátumaink tükrében.....	19
<i>Balogh Judit</i> Nizsalovszky Endre habilitációja a Debreceni Tudományegyetemen (1929)	27
<i>Beke-Martos Judit</i> Hagyomány: H. Patrick Glenn nyomán	35
<i>Béli Gábor</i> Eljárás hatalmaskodási ügyekben a nádor törvényszékén az <i>Ars Notaria</i> szerint	41
<i>Blazovich László</i> Raymundus Parthenopeis	49
<i>Bódiné Beliznai Kinga</i> Történetek a bírói felelősség köréből	61
<i>Földi András</i> A <i>mors servorum</i> néhány kérdése a római jogban, különös tekintettel annak büntetőjogi vonatkozásaira	67
<i>Gedeon Magdolna</i> A bányaregálé szerepe a magyar uralkodók kölcsönügyleteiben	73
<i>Gosztonyi Gergely</i> Börtönrádiók a reszocializáció szolgálatában.....	83
<i>Herger Csabáné</i> A szerzeményi közösség történeti gyökerei a német jogfejlődésben	91
<i>Horváth Attila</i> „Ebből ered a haza becsülete!” A Szent Korona őrzésének jogtörténeti vonatkozásai	99
<i>Izsák Lajos</i> Az 1945. évi nemzetgyűlési választások	111
<i>Karácsony András</i> Franz Kafka tudósítása a kínzás és az ítélet-végrehajtás egységéről	121
<i>Kelemen Roland</i> Egy elhúzódo harc margójára. Az ítélkezési nyelv kérdése az 1912. évi közös katonai bünvádi eljárás kodifikációja során	127
<i>Képes György</i> A középkori Dán Királyság létrejötte	135

<i>Képe</i> ssy Imre	
A büntetőjog fejlődésének tendenciái a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaságban.....	145
<i>Korsós</i> né Delacasse Krisztina	
A család törvényi tényállásának és jogi tárgyának változása a magyar büntetőjog történetében	153
<i>Kukorelli István</i>	
Az 1994–1998 közötti korszak alkotmányozása	159
<i>Lehotay Veronika</i>	
Változások a büntetőjogban a két világháború közötti Magyarországon.....	179
<i>Lőrincz József</i>	
A börtönbiztonság fejlődésvázlata hazánkban a 20. században	187
<i>Máthé Gábor</i>	
A bírói hatalom két alapelvi törvénye.....	195
<i>Megyeri-Pálffy Zoltán</i>	
Wagner Gyula törvényszéki fogházai.....	205
<i>Nagy Janka Teodóra</i>	
A khodü: egy 19. századi oszét közvélemény-büntetés	211
<i>P. Szabó Béla</i>	
A századforduló jelentős osztrák magánjogászának, Leopold Pfaffnak nagyszombati professzorsága (1861–1868).....	219
<i>Papp László</i>	
Az <i>Ordo Judicarius</i> jogorvoslati reformjai	229
<i>Peres Zsuzsanna</i>	
Arisztokrata gyámnők és kötelezettségeik a 16–17. századi Magyarországon	235
<i>Révész T. Mihály</i>	
Népbíraskodás „az esküdtbírósnak törvényhozás útján való visszaállításáig”?	241
<i>Stipta István</i>	
Ludvig János, a pénzügyi közigazgatási bíróság második elnöke	249
<i>Szabó István</i>	
Decentralizált egységállam – szövetségi állam – államszövetség	255
<i>Újvári Emese</i>	
Egy talányos kereset a római jogban: az <i>actio subsidiaria</i> a gyámolt érdekeinek védelmében....	263
<i>Valki László</i>	
A felsőoktatási törvény módosítása	271
<i>Varga Norbert</i>	
Kartelljog a gyakorlatban: a bemutatási kötelezettség elmulasztása miatt indított eljárás....	283
<i>Vékás Lajos</i>	
Az osztrák polgári törvénykönyv (Optk.) utóélete a magyar magánjogban.....	291
<i>Völgyesi Levente</i>	
A műemlékvédelmi jog polgári kori története Magyarországon (1841–1949)	299

Laudatio

*M*ezey Barna hatvanöt éves lett, öt év telt el a szakmai munkássága előtt tisztelő első kötet (*Jogtörténeti Parerga*) megjelentetése óta. Az olvasó már a második kötetet tarthatja kezében, amelyben kollégái, barátai és tanítványai köszöntik a jeles évforduló okán az Ünnepeletet!

Mezey Barna 1972 óta van folyamatos kapcsolatban az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel, amikor is hallgatóként felvételt nyert az Állam- és Jogtudományi Karra. 1983-tól egyetemi adjunktus, 1991-től egyetemi docens, majd pedig 2000-től egyetemi tanár. Az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékét megszakítás nélkül éppen negyed százada, 1993 óta vezeti. A Magyar Tudományos Művek Tárában 1976 és 2017 között majdnem 600 tudományos közleményt jegyez szerzőként, szerkesztőként.

Tudományos tevékenysége mellett az Ünnepelet életében meghatározó volt kari és egyetemvezetői szerepvállalása: 1996 és 2000 között oktatási és tanulmányi dékánhelyettes, 2000 és 2008 között két cikluson keresztül az ELTE ÁJK dékánja, majd 2010 és 2017 között szintén két cikluson át az Alma Mater legelső embere, *rector magnificusa*. 2011-ben pedig további elismerésként a Magyar Rektori Konferencia Plénuma az MRK elnöki tisztségével szavazott bizalmat a jubilánsnak.

Ahogy a Jogtörténeti Parerga I. kötetében fogalmaztunk: „Mezey Barna professzor közösségteremtő ereje, személyiségének természetes kisugárzása minden bizonnyal a további évtizedekben is alakítja jogtörténet-tudományunk fejlődését”. Ehhez kívánunk – e kötet minden közreműködője nevében is – sok erőt, jó egészséget, változatlan munkakedvet és nem utolsósorban szeretetteljes környezetet!

Kedves Barátunk, Isten éltesse!

Budapest, 2018. május 27.

A szerkesztők

A századforduló jelentős osztrák magánjogásának, Leopold Pfaffnak nagyszebeni professzorsága (1861–1868)

Leopold Pfaff,¹ a 19. század végének egyik legjelesebb osztrák magánjogásza és az osztrák magánjog történetének egyik első élharcosa, a bécsi egyetemnek több mint három évtizeden át joghallgatók nemzedékeit oktató professzora, több szállal kötődött Nagyszebenhez. Amellett, hogy itt látta meg a napvilágot, és anyai ágon felerészben szász felmenői voltak, életének egy nagyon fontos szakasza kötődött a 19. század sajátos sorsú jogoktatási intézményéhez, a nagyszebeni jogakadémiához, hiszen első tanári állását ott nyerte el, és ott dolgozott nyolc éven át.

Mivel a hihetetlenül gyorsan elrepült öt évvel ezelőtt készült Mezey-émlékkönyvbe a nagyszebeni jogakadémia kezdeteivel kapcsolatban volt szerencsém egy rövid tanulmányt készíteni, kézenfekvő volt, hogy ezúttal is ezen feltáratlan történetű, méltatlanul csaknem elfeledett intézmény történetéhez nyúljak vissza, és – Pfaff biográfiájához kapcsolódva – egy újabb mozaikkal járuljak hozzá a jogakadémia történetéhez, talán a hazai jogakadémiák történetével többször is foglalkozó és a jogoktatás történetével és jelenével gyakran szembenéző, tisztelt pályatárs örömére.

1. A nagyszebeni jogakadémia a neoabszolutizmus alatt

Az 1844-ben létrehozott, az erdélyi szász evangélikus egyház Főegyháztanácsának felügyelete alatt és a Szász Egyetem finanszírozása mellett 1848-ig oktató „szász jogakadémia” (Sächsische Rechtsakademie) 1850-től – Erdély neoabszolutista újjászervezésének folyamatába illeszkedve – állami intézményként, „császári és királyi jogakadémiaként” (*Kaiserlich-königliche Rechtsakademie zu Hermannstadt*) működött. Ezen átszervezéstől a kiegyezésig terjedő időszakot tekinthetjük a jogakadémia fénykorának. Ekkortájt a magyarországi és erdélyi jogakadémiák közül a nagyszebeni volt a legjobb anyagi feltételek mellett működő jogásképző intézmény, amely ekkoriban érte el hallgatói létszámainak a csúcát is, hiszen szinte konkurencia nélkül vonzotta Erdély különböző anyanyelvű, joghallgatásra kész ifjúságát.

¹ Az életművét értékelő és életrajzi adatokat is tartalmazó modern irodalomból lásd Oberkofler, G.: *Studien zur Geschichte der österreichischen Rechtswissenschaft*. Frankfurt am Main – Bern – New York – Nancy, 1984, Peter Lang GmbH, 302–303. p.; Uő. (1987): Leopold Pfaff 1837–1914. In Brauner, W. (Hrsg.): *Juristen in Österreich*. Wien, 1987, Orac, 199–201. p.; Wesener, G.: Leopold Pfaff (1837 bis 1914) – Zivilrechtler, Pandektist, Rechtshistoriker. In Apathy, P. et al. (Hrsg.): *Festschrift für Helmut Koziol*. Wien, 2010, Jan Sramek Verlag, 1511–1529. p.

A nagyszebeni jogakadémia hallgatói létszámairól a 1860-as évekre egyébként nincsenek folyamatos és biztos adatok, különösen igaz ez az évtized első felére. A rendelkezésre álló adatokból kitűnően az 1850-es évek második felétől a korábbi néhány tucatot számláló hallgató-ság éves létszáma kezdte elérni a 100 közeli számokat. A létszám 1856-ban 116, 1859-ben 158, 1862-ben és 1864-ben 125 volt.² Valamivel részletesebb adatok állnak rendelkezésünkre 1865 után: 1866 és 1871 között az átlagos hallgató létszám valamivel 100 fölött volt, azzal, hogy a csúcsot 1866-ban 170 fővel jegyezhetjük, innen azonban fokozatosan csökkenni kezdett a beiratkozottak száma: 1871-ben 71-re apadt. Az anyanyelv szerinti megoszlás az abszolút csökkenés ellenére alig változott: a szász és román hallgatók aránya 2/5–2/5 körül mozgott, tendenciaszerűen kicsit növekvő román arány mellett, míg a magyar ajkú hallgatók aránya mindig 20% alatt maradt ebben a *quinquenniumban*.³

A jogakadémia ezen fejlődési szakaszában jelentős vonzerőt jelentett a – elsősorban pályájuk elején álló – kiváló tanárok számára is.⁴ A korabeli statisztikai adatok alapján tudjuk, hogy az akadémia az 1960-as évek közepe óta kilenc tanári állás volt rendszeresítve,⁵ igaz, ezek nem mindegyike volt rendes professzori *stallum*, hanem beletartozott egy adjunktusi és egy külsős docensi állás is. Ezen időszakban, az évtized végéig a tanári kar egyébként megfelelő állandóságot mutatott.

Az 1860-as évek elején a nagyszebeni akadémia hároméves kurzusán is – a többi hazai jogakadémiához hasonlóan – az 1855. október 2-án kihirdetett törvény⁶ szerint épülhetett fel az oktatás, ugyanakkor kimutathatók bizonyos specialitások is, mivel az előadásrendet befolyásolhatta az intézmény számára korábban (1854-ben) kiadott egyedi tanrend is.⁷ Az előadások tényleges rendje az 1858/1859. tanévben nem jelentősen, de eltért ezektől az előírásoktól, és az alábbi táblázat szerint rekonstruálható.⁸

² Schimmer, G. A. (1858): *Statistik der Lehranstalten des österreichischen Kaiserstaates für die Studienjahre 1851–1857*. I. Wien. 105; Konek S. (1865): *Az Ausztriai Birodalom jelesen a Magyar Korona országainak statisztikai kézikönyve*. Pest. 471. p.

³ Barsi J. (szerk.): *Magyarország felső tanintézetei és középtanodái 1870–72-ben*. Budapest, 1874, Hivatalos Statisztikai Közlemények, VII. évf. 3. füzet, 45–47. p. (validálás: http://mandadb.hu/common/file-servlet/document/523146/default/doc_url/hsk_1874.pdf, 488. oldaltól). Kevéssel eltérő számokból indul ki, a román hallgatók számát kissé magasabbra téve Bocşan, M-D.: *Die Juristenausbildung in Rumänien von 1850 bis 1918*. In Pokrovac, Z. (Hrsg.): *Juristenausbildung in Osteuropa bis zum Ersten Weltkrieg*. Frankfurt a. M., 2007, Klostermann, 268. p.

⁴ A pályájuk elején álló, s a nagyszebeni tanárkodásban bizonyos kiugrási, előrelépési lehetőséget látó tanárok közé tartozott többek között Peter Harum (utóbb pesti, innsbrucki és bécsi egyetemi tanár), Josef Krainz (későbbi innsbrucki és prágai professzor), és maga Leopold Pfaff is.

⁵ Barsi 1874, 44. p.

⁶ *Reich-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, 1855. 172. sz.; Georg Thaa (Hrsg.): *Sammlung der für die österreichischen Universitäten giltigen Gesetze und Verordnungen*. Wien, 1871., G. J. Manz'sche Buchhandlung, 327. p.

⁷ Erlaß des h. k. k. Kultusministers vom 26. sept. 1854 Z. 11980/724. Vö. Bielz, E. A. (1857): *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens eine physikalisch-statistisch-topographische Beschreibung*, Hermannstadt 218–219. p.

⁸ Müller, J. G.: *Geschichte der k. k. Hermannstädter Rechtsakademie I-II*. In Müller, J. G. (Hrsg.): *Taschenbuch der k. k. Hermannstädter Rechtsakademie für das Studienjahr 1858–59*. Erster Jahrgang. Hermannstadt, 1859, S. Filtsch, 26–29. p.

tárgy	óra / hét	tanár
<i>I. szemeszter</i>		
a római jog története és institúciói	10	Müller ⁹
osztrák történelem	5	Zieglauer ¹⁰ (rendk.)
osztrák büntetőjog	5	Sentz ¹¹
<i>II. szemeszter</i>		
büntetőeljárás	5	Sentz
erdélyi jogtörténet	5	Schuler ¹²
katolikus egyházjog	6	von Mor ¹³
osztrák történelem	4	Zieglauer (rendk.)
<i>III. szemeszter</i>		
osztrák magánjog	9	Krainz ¹⁴
magyar és szász magánjog	5	Schuler
politikai gazdaságtan	10	Schmidt ¹⁵
<i>IV. szemeszter</i>		
osztrák magánjog	5	Krainz
osztrák statisztika	5	Schmidt
protetáns egyházjog	10	Müller
bányajog	5	Schmidt
<i>V. szemeszter</i>		
osztrák magánjogi eljárás	10	Sentz
osztrák közigazgatási törvénytudomány	10	von Mor
államháztartástan (nem kötelező)	4	Seitz (docens) ¹⁶
<i>VI. szemeszter</i>		
perenkívüli eljárások	5	Sentz
váltó- és kereskedelmi jog	5	Krainz
pénzügyi törvénytudomány	5	von Mor
államháztartástan (nem kötelező)	4	Seitz (docens)

⁹ Johann Gottfried Müller (1796–1881), szászvárosi születésű bölcsész- és jogi doktor, a nagyszebeni jogakadémia tanára és igazgatója. Hazai tanulmányok után Bécsben lett jogi doktor, majd más külföldi egyetemeken is megfordult, utóbb ügyvédként tevékenykedett. Göttingenben lett bölcsészdoktor 1844-ben. Azon évtől a nagyszebeni jogakadémia tanára (jogi és politikai irodalomtörténet és enciklopédia, természetjog, nemzetközi jog, római jog, egyházjog, büntetőjog, büntetőeljárás), később igazgató-tanár lett, és 1860-tól etikát, jogbölcseletet és a protestáns egyházjogot oktatott. 1870-ben nyugdíjazták. Vö. Meltzl: Müller, Joh. Gottfried. In *Allgemeine deutsche Biographie*, 22. Leipzig, 1885, Verlag von Duncker & Humblot, 553–554. p.

- ¹⁰ Ferdinand Ziegler [Edler von Blumenthal] (1829–1906), tiroli származású történész, jogakadémiai, majd egyetemi tanár. Bécsben tanult, 1856-ban nevezték ki a nagyszebeni jogakadémiára a történelem rendkívüli tanárának. 1862-ben lett rendes tanár. 1875-ben a csernovici egyetemre nevezték ki az osztrák történelem tanárának. 1900-as nyugdíjazásáig egyszer volt az egyetem rektora, kétszer bölcsész-kari dékán. Szinyei J.: *Magyar írók élete és munkái, XIV.* Budapest, 1914, Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedése, 1829–1930. p.
- ¹¹ Alois Sentz (1823–1887), Brünnből származó jogi doktor, a nagyszebeni jogakadémia tanára (osztrák eljárásjog és osztrák büntetőjog), egy időben (1880-tól) annak igazgatója volt. Termékeny jogi író és emellett jelentős szász publicista volt. Vö. Trausch, J.: *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denkbücher der Siebenbürger Deutschen*, III. Kronstadt, 1876, Gött, 296–297. p.; Schuller, F.: *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV., Hermannstadt, 1902, W. Krafft, 432–433. p.
- ¹² Friedrich Schuler von Libloy (1827–1900), jogakadémiai, majd egyetemi tanár. Régi nagyszebeni család sarjaként tanult a jogakadémián, majd a bécsi és grazi egyetemen. 1851-től előbb helyettes, majd rendes tanárként tanított a jogakadémián (erdélyi jogtörténet, szász statútumok, protestáns egyházjog, nemzetgazdaságtan stb.). Közben a tartományi gyűlés, majd a Birodalmi Tanács képviselője, közeleti személyiség volt. 1875-től a csernovici egyetemen lett a német jogtörténet egyetemi tanára. Kétszer volt az egyetem rektora, ötszörös dékán. 1895-ben nyugdíjazták, Bécsben halt meg. Trausch 1876, III., 229–240. p.; Schuller 1902, 390–391. p.; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, II. Wien, 1998, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 319–320. p.
- ¹³ Victor Ritter von Mor (1828–??) jogakadémiai, majd egyetemi tanár. Leobeni születésű, a grazi egyetemen tanult, majd lett jogi doktor 1852-ben. Zágrábi pénzügyi szolgálat után nevezték ki Nagyszebenbe 1855-ben az osztrák közigazgatási- és pénzügyi törvénytudomány oktatására. Biztos adat nincs róla, de valószínűleg 1870 táján hagyta el a jogakadémiát, amikor a magyar közigazgatási jog oktatására Emil Neugeborent alkalmazták helyettesként. Bizonyos, hogy von Mor az 1873/1874. tanévben a prágai egyetemen a pénzügyi jog és statisztika professzora volt. Vö. *Personalstand der K.K. Universität zu Prag zu Anfang des Studien-Jahres 1873–74.* Prag. é.n. 6. Haus- Hof und Staatsarchiv (HHStA) Kabinettsarchiv Kabinettskanzlei Vorträge MCZ 2254/1855.
- ¹⁴ Josef Krainz (1821–1875), szlovéniai származású volt, Grazban lett jogi és bölcsészdoktor. 1848–1849-ben a bécsi Birodalmi Gyűlés és kemsieri alkotmányozó bizottság tagja volt. Grazi tanárkodás után (osztrák magánjogot oktatott szlovén nyelven) 1855-től lett a nagyszebeni jogakadémia rendes tanára (osztrák magánjog, váltó- és kereskedelmi jog). A *quadriennium* 1860-as megszervezésével a német *gemeines Privatrecht* oktatása is az ő feladata lett. 1870-től innsbrucki, majd 1871-től prágai egyetemi tanár volt. Kiváló magánjogász, a történeti jog iskola híve volt. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, 4. Wien, 1968, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 195. p.; Oberkofler, G. (1987): Josef Krainz. In Brauner, W. (Hrsg.): *Juristen in Österreich.* Wien, 1987, Orac, 169–171. p.; Farkas L.: *Necrolog. Jogtudományi Közöny.* 1875. 10. sz., 80. p.
- ¹⁵ Heinrich Schmidt (1815–1870), pozsonyi származású volt, Jénában tanult bölcsészeti és teológiát. 1844-től a nagyszebeni jogakadémia tanára lett (kamerális és pénzügyi tudományok, bányajog, államismeret). 1848-ban részt vett a politikai életben, a Szász Nemzet képviseletében magyar országgyűlési képviselő, majd járt küldöttséggel Ferenc Józsefnél is. A szabadságharc után az oktatásnak és a publicisztikának szentelte magát, több szász folyóirat szerkesztője volt. Közben küldött volt az 1863–64. nagyszebeni tartományi gyűlésen. Publicistaként ellene volt a kiegyezésnek. Financális okokból öngyilkos lett. *Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950*, II. Wien, 1992, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 269–270. p.
- ¹⁶ Josef Seitz, a nagyszebeni főreáltanoda tanára, a jogakadémián az államháztartástan docense. Vö. Müller 1859, 28. p.

2. Az 1860-as reform

1860 nyarán Erdély kormányzója (Friedrich Lichtenstein herceg) azt az előterjesztést tette a *Ministerium des Cultus und Unterricht* vezetője (Leo Thun miniszter) számára,¹⁷ hogy a nagyszebeni jogakadémiát fejlesszék fel jogi karrá, amelynek ezáltal joga lenne doktori címeket is adományozni. A kérés indoklásául az előterjesztők előadták, hogy a helyi lakosság köréből jövő panaszokat ezzel enyhíteni lehetne. A panaszok lényege abban állt, hogy a jogakadémia hároméves kurzusának elvégzése után mindazok, akik jogi doktori címet szeretnének kapni, és ügyvéddé kívánnak lenni, további két éves egyetemi tanulmányokra, s így összességében ötéves jogi tanulmányokra kényszerülnek (holott az egyetemi jogászképzés négyéves).

Mivel a jogszabályok szerint doktori címet csak egyetemen lehetett ekkoriban szerezni, az oktatási miniszter nem tudta eredeti formájában támogatni a javaslatot. Ugyanakkor bizonyos gyakorlati segítség nyújtása céljából elképzelhetőnek tartotta a jogakadémiai kurzusok kiterjesztését azon értelemben, hogy lehetővé váljon a jogakadémián egy negyedik év hallgatása is. Ezen negyedik év elvégzése után a hallgatók lehetőséget kapnának a három államvizsga (*Staatsprüfung*) letételére, ami után – amennyiben azzal az igazságügy-miniszter is egyetértene – az így végzetek ügyvédként működhetnének.¹⁸ Az igazságügy-miniszter támogatta a javaslatot azzal a korlátozással, hogy az így képesítést szerettek Erdélyben gyakorolhatják ügyvédi hivatásukat, s a kedvezmény csak erdélyi illetőségűeket illethet meg. Ezen elveket a minisztertanács elfogadta.

A jogakadémia tevékenységének illetően kiterjesztése évi 3000 forint többletköltséggel járt volna, melyet a minisztertanács 1861-re már nem látott a költségvetésben biztosíthatónak. Ezért azt a döntést hozták, hogy *in thesi* javasolják a császárnak a negyedik évi kurzus bevezetésének engedélyezését, azzal hogy az ahhoz szükséges források csak az 1862-es költségvetésből lehetnek biztosítva, s ezért Erdély kormányzójára bízzák azt, hogy helyi forrást találjon a változtatások 1861-es évben való bevezetésére.¹⁹

Ebben az értelemben született meg Ferenc József legfelső elhatározása (1860. október 30.), amelyben – Thun előterjesztése szerint – a negyedik évfolyamon olyan tantárgyak oktatását írták elő, amelyeket már eddig is oktattak, de ezek kiegészültek etikai, jogfilozófiai ismeretekkel, Pandekta-előadásokkal, német birodalom- és jogtörténettel, német magánjoggal, hűbérjoggal és közigazgatással. E tárgyak oktatását olyan sorrendben kellett megszervezni, amely közelített az 1855. október 2-i törvényben a jog- és államtudományi karok számára előírt tervhez.

¹⁷ A nagyszebeni jogakadémia tanári kollégiumával egyetértésben történt az előterjesztés. HHStA Kabinettsarchiv KK Reichsrat 1860: 696; Reich-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, 237/1860.

¹⁸ Thun előterjesztése: HHStA Kabinettsarchiv KK Reichsrat 1860: 696.

¹⁹ Ministerkonferenz, Bécs, 1860. augusztus 28. In Stefan Malfér (Hrsg.): *Das Ministerium Rechberg.* Band 2. (6. März 1860–16. Oktober 1860). (Die Protokolle der österreichischen Ministerrates 4/2.), Wien, 2007, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 387–388. p.

A nagyszzebeni jogakadémia oktatásának átalakítása ezen rendelkezés értelmében megtörtént. A megfelelő fejlesztéseket megvalósították, a tanárok feladatait kibővítették,²⁰ illetve – mint Pfaff példája is mutatja – új tanerők alkalmazására is sor kerülhetett.

3. Leopold Pfaff Nagyszzebenben

A nagyszzebeni jogakadémia oktatási tevékenységének fenti értelmű kiterjesztése döntő hatással volt a jogi diplomáját (*sub auspiciis Imperatoris*) 1860 tavaszán megszerző, s aztán rögtön habilitációs dolgozatát kidolgozni kezdő, alig 23 éves Pfaff életére. A tehetséges fiatal embernek ugyanis, még mielőtt más egyetemeken próbálkozott volna tanári állást szerezni, szülővárosának jogakadémiája kínált lehetőséget (az 1860/1861. tanév nyári félévétől), hogy adjunktusi (*Adjunkt*) minőségben helyettesítőként (*Supplent*) római jogot és hűbérjogot oktasson.²¹

Az alábbiakban a bécsi *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*-ban és az *Allgemeine Verwaltungsarchiv*-ban fellelhető források alapján kísérelhetjük meg Pfaff nagyszzebeni alkalmazásának és majd távozásának körülményeit rekonstruálni. Ezen források sem adnak azonban bővebb felvilágosítást Pfaff tanári mindennapjairól.²²

Az említett levéltárak anyagából kiszűrhető adatok szerint azt állapíthatjuk meg, hogy Pfaff alkalmazása a nagyszzebeni jogakadémia képzésének átalakítási folyamatában vált szükségessé. A fentebb említett, 1860. szeptember 30-án kelt legfelsőbb uralkodói elhatározás következtében bevezetett negyedik évi kurzusok ugyanis megkövetelték, hogy hét olyan tárgyat vezessenek be, amelyeket addig a tanterv nem tartalmazott. Különösen igaz volt ez a Pandekták előadásával kibővített római jogra (és a vele összekötött hűbérjogra), melyek oktatására egy új professzori állás kreálása vált szükségessé.²³

Így a római jogi professzori állás betöltésére a helytartóság egy 1860. november 19-én kelt *Erlaß*-nak megfelelően pályázatot írt ki. A Helytartóság a *Ministerium des Cultus und Unterrichts*-nek megküldött jelentésében²⁴ elégedetten állapította meg, hogy a várakozás, mely szerint a korabeli viszonyok között a kiírásra több igen alkalmas személy is jelentkezni fog, teljes mértékben beigazolódtott, hiszen a pályázók a következők voltak:

1. Alexander von Pawlowsky,²⁵ császári tanácsos és a nagyváradi jogakadémia igazgatója, aki

²⁰ Így Krainz a német magánjog, Müller az etika és jogfilozófia, Schuler a német birodalom- és jogtörténet oktatását kapta meg. Ezen tárgyak egy részét külön díjazás (*remuneratio*) fejében látták el a tanárok. Schuler esetében utalás erre: Allgemeine Verwaltungsarchiv (AVA) Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg. 5586/1869.

²¹ Pfaff nagyszzebeni tanárságát életrajzírói – egy kivételével – nem, vagy legfeljebb egyetlen mondat erejéig említik. A kivétel: Schuller 1902, 335–338. p.

²² Remélhetőleg a nagyszzebeni levéltárban maradtak fenn olyan iratok is, melyek ottani munkájának lényegét is feltárhatják. Eddig ezen források még nem voltak számomra elérhetőek.

²³ HHStA Kabinettsarchiv Kabinettskanzlei Vorträge MCZ 3309/1862.

²⁴ AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg. 1861/1861.

még fizetéscsökkenést is vállalva kérte áthelyezését a nagyszzebeni jogakadémiára, arra hivatkozva, hogy az akkori körülmények között a nagyváradi igazgatóság rendkívül nagy terhekkel jár, és ottani tevékenysége a legnagyobb odaadással sem vezethet az általa kívánt eredményekre;

2. Karl Czychlarz,²⁶ a római jog viszonylag frissen habilitált magántanára a prágai egyetemen, aki később ugyanott, majd Bécsben lett a római jog professzora;

3. Leopold Pfaff, aki még habilitációja megszerzése előtt, de már az eljárás megindulása után pályázott a nagyszzebeni álláshelyre;²⁷

4. August Terves, az innsbrucki egyetem magántanára.

A Helytartóság szerint, bár Pawlowskyt érdemei a többi pályázó elé helyezik, mégis a Helytartóság úgy gondolja, hogy – különösen a jelenlegi viszonyok között, amikor az adott tartományi *Landeszugehörigkeit* az egyes szolgálati helyek betöltésénél fontos szempont kell legyen – az a megfelelő, ha az erdélyi születésű Pfaff kinevezését javasolja. Ezt a törekvést erősítik a jelölt kiváló tehetsége és tanulmányi eredményei, és bizonyos, hogy személyében az intézmény hosszú távra nyerhet tanerőt. Másrészt állami érdek is, hogy az ilyen kiváló tudományos törekvéseket oda irányítsák, ahol az adott időkből szükség van rá. A Helytartóság ennek fényében kéri a minisztériumtól Pfaff professzori kinevezésének támogatását.²⁸ A pályázati eljárás során az is szóba került, hogy Pfaff osztrák magánjogi témában habilitált. De mivel a bírálók véleménye szerint az osztrák magánjog és a római jog szoros tudományos kapcsolatban állnak egymással, Pfaffot a római jog oktatására is képesnek kell tekinteni.²⁹

Az ügy így rendezettnek is látszott, de a pályázati eljárás alatt Gottfried Müller, az akadémia igazgatója, aki korábban előadta a római jog intéstitúcióit, és az akadémia újjászervezése során a jogfilozófia, az etika és az egyházjog előadását kapta, azt kérte, hogy a római jog tanszékét még ne töltsék be végérvényesen mindaddig, amíg a tanterv teljes mértékben nem véglegesedik. Müller – leveleiből kitűnően – egyszerűen attól félt, hogy tárgyait később elvesztvén – a római jog oktatásának lehetőségétől elzárva – állás nélkül marad.³⁰

Ezért azt a megoldást találták, hogy Pfaff egy addig még betöltetlen adjunktusi állásra kapott kinevezést a szokásos professzori fizetés kétötödéért, viszont a római jog helyettesítéséért egy teljes professzori fizetést kapott. Munkáját 1861 márciusában volt köteles megkezdeni.³¹

²⁵ Alexander Pawlowski von Jaroslaw (1830–1882), korábban a pozsonyi, a kassai jogakadémia tanára és a nagyváradi igazgatója volt, később a bécsi Theresianische Ritterakadémia igazgatója lett. *Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950*, 7. Wien, 1977, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 372. p.

²⁶ Karl von Czychlarz (1833–1914). *Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950*, 1. Wien, 1954, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 165. p.

²⁷ Pfaffot már 1860. december 15-én magántanárrá avatták a bécsi egyetemen, tehát még ez előtt pályázott Nagyszzebenbe. Habilitációs dolgozata diplomamunkájának egy kibővített változata volt. AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) Universität Wien, Jus. Professoren M-Pi Ktn. 612. Sign. 4. 18.485/1860.

²⁸ AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg. 1861/1861.

²⁹ AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg. 1321/1861.

³⁰ AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg. 842/1861.

Feladatait oly mértékben közmegelégedésre végezte, hogy egy 1862. május 2-án kelt legfelsőbb elhatározásban már a római jog és a hűbérjog rendes tanárává nevezte ki Ferenc József.

Ezen kinevezés kapcsán a *Staatsministerium* megjegyezte, hogy Pfaff és a szintén akkor kinevezett történész professzortársa, Zieglauer, mind személyiségükben, mind habitusukban alkalmasak a professzori állásra, s mindketten a progresszív felvirágzását élő nagyszzebeni jogakadémia díszére és dicsőségére válnak majd. Ugyanakkor a kormányzatnak is érdekében áll az érett és mégis friss professzorok kinevezése.³² Mint említettem, tanári tevékenységével kapcsolatos források még nem állnak rendelkezésünkre. Tudjuk, hogy Pandekta-kurzusokat tartott heti 10 órában. Tudományos tevékenysége meglehetősen korlátozott volt az itteni évek alatt. Mindössze két jelentősebb tanulmánya jelent meg az itt töltött utolsó teljes évében, 1868-ban.

Forrásainkban a következő hír az Pfaffról, hogy 1868 októberében kérte a minisztertől, hogy egy *deutsch-österreichisch* egyetemre helyezték át, mivel szerinte a nagyszzebeni jogakadémia bezárása csak idő kérdése. A miniszter a kérelmet az innsbrucki egyetem jogi kara professzori kollégiumának küldte meg véleményezésre. Az innsbruckiak – úgy tűnik – kapva kaptak az alkalmon, s a betegeskedő Peter Harum³³ professzor pótlására – jelentős anyagi áldozatot vállalva – kérték Pfaff áthelyezését. Jelentős mértékben közrejátszottak ezen döntésben Pfaff Nagyszzebenben szerzett érdemei. Az iratokból kiolvasható, hogy kiváló képesítését érvényesítve professzori kinevezése óta fáradhatatlanul tevékenykedett tudományterülete érdekében. Így meg voltak győződve róla, tudományos teljesítménye alapján bármelyik egyetemnek, ahol alkalmazásra kerülne, díszévé válna. Mind az osztrák magánjog, mind a római jog területén képes lenne kiváló teljesítményt nyújtani, s sokoldalúsága miatt kiválóan alkalmas lehet az Innsbruckban jelentkező problémák megoldására.³⁴ Innsbruckba szóló kinevezése 1869. szeptember 15-én kelteződött.

Pfaffnak abban nem lett igaza, hogy a jogakadémiát hamarosan bezárják, hiszen arra jó másfél évtized múlva került csak sor. A kiegyezéssel a magyar kultuskormányzat felügyelete alá került, s „királyi jogakadémiaként” működött tovább az intézmény. 1870-ben a magyart is oktatási nyelvvé tették. A hallgatói létszámok azonban – mint azt fentebb már láthattuk – látványosan csökkenni kezdtek, melynek magyarzatául a kolozsvári egyetem megalapítása és jogi karának konkurenciája, az erdélyi szászok területi kiváltságainak 1876-os felszámolása, illetve a liberális nemzetiségi politika felemás fogadtatása látszik szolgálni. A nagyszzebeni jogakadémia – az ország egyetlen „állam által fenntartott” jogi iskolájaként – azonban még ebben az időszakban is a legtöbb tanárt foglalkoztatta, és a legjobban dotált jogakadémia volt. Kétségtelen, hogy a német ajkú tanárok aránya fokozatosan csökkent, Pfaff távozása bizonyos „szignál jelleggel” bírt.³⁵

³¹ AVA Unterricht, 1861/1861.

³² HHStA Kabinettsarchiv MCZ 3309/1862.

³³ *Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950, 2.* Wien, 1958, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 198. p.

³⁴ AVA Unterricht Allgemein Univ. Innsbruck – Jus Professoren P-S, Ktn.1049 Sign. 5 (Fasz. Nr. 996) 8831/1868.

³⁵ 1869-ben még maga a szász Schuler is kérte áthelyezését egy német-osztrák egyetemre. AVA Unterricht Allgemein (1848–1940) juristische Lehranstalten Ktn. 1642 Sign. 9 (Fasz. 1497) Siebbg. 5586/1869.

A kiegyezéssel egyébként is elapadni látszott a jogtanárok azon körforgása, ami a Habsburguralom alatt álló területek egyetemei és főiskolái között 1849 után megindult és jelentős tudományos impulzusokkal is együtt járt.³⁶

Pfaffnak mindazonáltal nem szakadt meg valamennyi kapcsolata szülőföldjével. A nagyszzebeni evangélikus közösség presbitériuma ugyanis 1878-ban őt kérte fel egy jogi szakvélemény elkészítésére a szászok kulturális élete szempontjából létfontosságú Bruckenthal-féle hitbizomány ügyében,³⁷ s valamivel korábban, 1875-ben, majd 1899-ben – ha rövid időre is – visszatért még kétszer szülőföldjére.³⁸

Pfaff Innsbruckban, majd 1872-től Bécsben elsősorban osztrák magánjogot oktatott, de – mint azt néhány kisebb munkája, és a nála habitált későbbi jelentős római jogászok sora is mutatja – nem vesztette el kapcsolatát Nagyszzebenben oktatott tudományszakával, annak módszereivel. Az Erdélyben töltött évek Pfaff életfolyamában a felkészülés időszakának tekinthetők, amelyek megalapozták későbbi nagy ívű tudományos és professzori pályafutását.

³⁶ Brauner, W.: *Juristen in Österreich, 1200–1980.* Wien, 1987, Orac, 143–144. p. Brauner egy vélelmet állít fel, mely szerint a dualista rend megteremtésével megszűntek azok az egyébként is csekély mértékű csere- és hatáskapcsolatok, amelyek 1849-től a hazánknak a monarchikus *Gesamtstaat*-ba való bevonásával a jogoktatás terén létrejöttek. Ezen kapcsolat-lehetőségek egyik fontos példájaként éppen Pfaff Nagyszzebenből Innsbruckba kerülését említi.

³⁷ Vö. *Achter Jahresbericht an die evang. Gemeinde A. B. in Hermannstadt, erstattet vom Presbyterium.* H.n. 1878. 71. p.

³⁸ Schuller 1902, 337. p.